

Var hittar man en utombordsmotor när man inte är läskunnig?

Uganda behöver bibliotek som ger svaret!

Lars Seldén

Bibliotekshögskolan har nyligen avslutat ett Sida-finansierat projekt om kompetensutveckling vid universitetsbiblioteket vid Makerere-universitetet i Kampala. Det betydde att jag som handledare kom i nära kontakt med två doktorander därifrån: Ruth Nalumaga och Jane Kawalya. Bägge är nu färdiga med sin forskarutbildning i biblioteks- och informationsvetenskap, har fått sina avhandlingar publicerade i VALFRID-serien och har återvänt till biblioteket i sitt hemland. Jane Kawalya har skrivit sin doktorsavhandling om landets nyinrättade nationalbibliotek, medan Ruth Nalumaga behandlade kvinnliga parlamentarikers informationsituation. Mitt uppdrag innebar att jag fick tillfälle att vistas i Uganda några veckolånga perioder vid fem tillfällen. Jag har fått lära mig mycket av Jane och Ruth. Det har gett en viss inblick i förhållandena vid universitetet, som var min huvuduppgift, men även, bland annat genom doktorandernas empiriska material, inom biblioteksväsendet, men jag får acceptera, att min inblick är begränsad, motsägelsefull och ofullständig.

► Uganda blev ett protektorat, inte en koloni, under brittiskt välde på 1890-talet, något som innebar en kolonial administration fram till självständigheten 1962. Kolonialmakten organiserade sig som en East African High Commission för hela Uganda, Kenya och Tanganyika år 1948. Efter självständigheten styrdes landet av regimer med varierande ambitioner i demokratiskt avseende, och med återkommande inslag av stats- och militärkupper. En stor del av tillbakagången i landets utveckling kan hänföras till Idi Amins styre från 1971-1979. Den nuvarande presidenten Yoweri Museveni tog makten efter ett gerillakrig år 1986. En konstitution skrevs 1995 och val hölls året därpå. Ett enpartisystem härskade länge, men ett flerpartisystem hölls 2006. Konstitutionen ändrades 2005 genom ett referendum så att Museveni skulle kunna bli omvald till president en tredje gång 2006. Den manövern har urholkat en del av hans tidigare anseende, som bland annat byggde på en realistisk hållning till HIV-prevention. Ett utmärkande drag för Musevenis regim har varit en konstitutionellt förankrad positiv särbehandling för att åstadkomma en 30-procentig kvinnlig representation på alla politiska och administrativa nivåer. Många administrativa och politiska nivåer har till yttermera visso en parallell enkönad kvinnlig representation. Detta förhållande och dess problem har varit en viktig bakgrund till Ruth Nalumagas avhandling.

Kolonial bibliotekshistoria

Ett organiserat utbildningsväsende på flera nivåer kom igång på 1920-talet. Makerere-universitetet kan leda sin tillblivelse till en teknisk skola grundad 1922. Viss biblioteksservice åt de koloniala administratörerna fanns vid denna tid. Protestantiska, katolska och muslimska

missionärer arbetade för läskunnighet inom sina respektive församlingar; hedningarna förblev illiterata. Fortfarande är brister i läskunnighet ett problem bland vuxna. Även om ett skolväsen i princip är obligatoriskt sedan 1990-talet så är ”bristen på en läskultur” det mest artikulera orosmomentet för Ugandas parlamentariker så fort bibliotek diskuteras.

Kolonialmakten var inte passiv i litteratur och biblioteksfrågor; Huxley gjorde en utredning 1945 och Hockey implementerade; Hockeys text finns återgiven i en bok från 1971 redigerad av Anna-Britta Wallenius vid Afrikastitutet i Uppsala. År 1948 bildades en östafrikansk litteraturbyrå både för att stimulera bokproduktion och för att starta ett biblioteksväsen med högkvarter i huvudstäderna.

1963 bildades den östafrikanska biblioteksskolan vid Makerereuniversitetet. Danskar och svenskar var stora bidragsgivare på 1960-talet. Knud Larsen är fortfarande ihågkommen.

Nationalbibliotek

År 1964 (Public Libraries Act) skapades en folkbiblioteksstyrelse (Public library board - PLB) med ansvar för landets folkbiblioteksväsen med ansvar för 11 filialbibliotek. I den andra femårsplanen 1966-1971 planerades 4 regionbibliotek och 16 filialer, dock utan resurser för implementering. PLB var en direkt föregångare till nationalbiblioteket som kom till genom en lag från 2003. Lite elakt kan det beslutet beskrivas som att rädda jobben för de redan anställda. Mycket viktigare i sammanhanget var ett parlamentsbeslut från 1997 (Local Government Act). I linje med då rådande ekonomisk-politisk doktrin och eventuellt efter internationella påtryckningar, skulle

ansvaret för offentliga verksamheter i stor utsträckning decentraliseras. Ansvaret för folkbiblioteken lades på distrikten, som själva fick komma på hur finansiering skulle ordnas, mestadels med deprimerande resultat, såväl ifråga om personal som lokaler och medier. Det var decentraliseringsbeslutet som ställde PLB till synes utan arbetsuppgifter. Emellertid verkar samma personal fortsätta att göra samma uppgifter som förut, men med mindre makt och myndighet.

Nationalbiblioteket, liksom dess föregångare folkbiblioteksstyrelsen är inhytt i ett före detta indiskt tempel. (Bilden ovan på entrén finns på omslaget till Kawalyas avhandling.) Vid besök föreföll samlingarna magra och mossiga. Leveransplikten hade tydligen inte börjat fungera. Tidigare pliktleveranser fanns vid universitetsbiblioteket vid Makerere. Användarna sades vara huvudsakligen studenter vilket inte var meningen; målgruppen vore snarare allmänheten. Planer för ett nybygge har funnits, men så sent som i februari i år fick jag besked från Jane Kawalya att planerna gått i stöpet.

Universitetsbibliotek

Av självsyn (kortkatalog och bestånd på hyllorna) har jag kunnat se att Makerere-universitetets bibliotek under 1960-talet var välförsett, med en tydlig västeuropeisk slagsida, bland annat ett fylligt urval ur den klassiska antika grekiska och latinska litteraturen. Detta omfattande material stod vid mina besök i öppna hyllor och användes uppenbarligen aldrig. Den likaledes omfattande, och lika oanvända, kortkatalogen, med prominent placering nära entrén, framkallade nostalgiska känslor och minnen från Göteborgs universitetsbibliotek på tidigt 1970-tal. Katalogen hade uppenbarligen på sin tid varit välskött. Tillbakagången under 1970- och 1980-talen märks tydligt i kortkatalogen genom de fåtaliga förvärven under perioden; alternativtolkningen är att personalen inte längre hade resurser att sköta katalogen. (Likaså nära universitetsbibliotekets entré finns ett konstverk, som sträcker sig genom två våningar, i form av en kropp deformerad av krigets verkningar, en passande men

dyster påminnelse om landets erfarenheter.)

Den moderna och efterfrågade (kurs)litteraturen förvarades bakom galler och kunde utkvitteras vid en hög disk där studenter armbågade sig fram snarare än köade. Bland de öppna hyllorna fanns anslag att studenterna inte fick ta ut staplar av litteratur för att på det sättet ordna sig sittplatser mellan hyllorna.

Biblioteksledningen hade sina kontor nära entrén, medan personalens arbetsutrymmen fanns i närheten av studenternas studieplatser; avdelningen för Africana verkade ha hög status. Jane Kawalya var en av dem som i kamp med resursbrist försökte hålla igång en nationalbibliografi på grundval av leveranser till den avdelningen. Ruth Nalumaga, som var systembibliotekarie innan hon rekryterades till forskarutbildningen, biblioteksingenjören Ely Gamukama och andra ur personalen höll på att installera bibliotekssystemet VTLS vid tiden för mina första besök 2003-2004.

Folkbibliotek

Folkbiblioteket i Kampala hade ett inte imponerande bestånd, men enskildheter har försvunnit ur mitt minne. Där fanns en läsesal på övervåningen, som var glest besatt vid mitt besök, men som sades normalt vara full av studenter. Det bistra beskedet vid besöket var att barnbiblioteket nyligen flyttat från sina lokaler eftersom hyran för de tidigare inte hade betalats. Det innebar att barnavdelningen hade stängts och det beståndet förevisades nerpackat i lådor. De båda bibliotekarierna, en man och en kvinna, ville gärna sälja egenproducerade tunna barnbokshäften på engelska och på luganda (exempel på engelska i bild). I sin avhandling har Jane Kawalya en annan förklaring till stängningen av barnavdelningen och är optimistisk inför framtida utveckling.

De intryck av folkbibliotek på landsbygden, som jag har fått via doktorandernas personliga intryck och självsyn, är inte uppmuntrande. I fråga om distriktens folkbibliotek (ungefär bibliotek på länsnivå) har de till och med minskat i antal jämfört med kolonialtiden. Det står i kontrast till att antalet distrikt har mångfaldigats sedan kolonialtiden.

Francis Kigobe

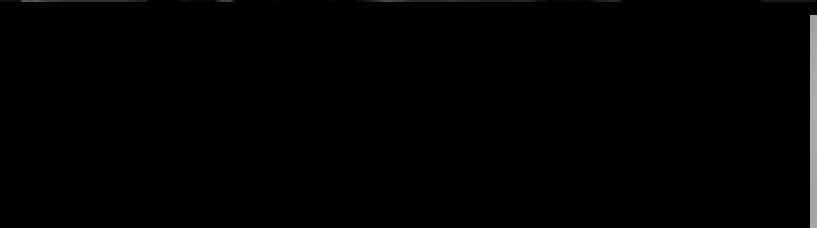
På sistone har Francis Kigobe och hans skapelse Caezaria public library fått så mycket uppmärksamhet och stöd att det kanske inte längre är just det stället som är i behov av mest stöd. Det är också intressant att nätverket av "community libraries" verkar vara någorlunda väl organiserat. Det var ingenting som nämndes i samband med mina besök. I stället verkar det vara de offentliga folkbiblioteken som befinner sig i kris. Folkbiblioteket i Mbale har haft ett gott rykte. Jane Kawalya rapporterar om det biblioteket och om Teso och Masindi och om deras svårigheter och brist på förståelse (ni köpte böcker förra året – var gjorde ni av dem?). När USA-ambassaden donerar så ser man till att

En interiör från parlamentsbiblioteket med Ruth Nalumaga och bibliotekschefen

Interiörer från parlamentsbibliotekets PC-avdelning

Bibliotekschefen i sitt arbetsrum på parlamentet

Ruth Nalumaga intervjuar en parlamentsledamot

få en amerikansk hörna så att kunskaper om USA sprids.

SIDA har en princip i sitt bistånd, att man skall stödja byggandet av institutioner, såsom till exempel Makerere-universitetet. Då menar man inte husbyggen, något som däremot NORAD har sysslat med en hel del i Kampala. Byggandet av offentliga folkbiblioteksinstitutioner runt om i Uganda skulle vara ett ärofullt projekt för vårt biståndsorgan. Robert Ikoja-Odingo, enligt min mening Ugandas främste biblioteksforskare, har undersökt fiskarbefolkningens informationsbehov. Hur fixar man att hålla reda på var försäljningspriset är mest fördelaktigt och var kan man få tag i en ersättning för utombordsmotorn när man inte är läskunnig. Mobiltelefonen är otroligt viktig, men lokalt tillgängliga informationsresurser skulle göra skillnad.

Använd litteratur:

- Caezaria Public Library, Buikwe <http://www.underthereadingtree.org/projects/uganda/buikwe.html> [hämtad 2010-05-28]
- Ikoja-Odongo, Robert & Ocholla, Dennis N. (2003) Information needs and information-seeking behavior of artisan fisher folk of Uganda. *Library & Information Science Research*, vol. 25:1, s. 89-105.
- Kawalya, Jane K. (2009) *National Library of Uganda : its inception, challenges and prospects, 1997-2007*. Valfrid. URI: <http://hdl.handle.net/2320/5869>
Avhandlingens omslag: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/5869/3/Cover.pdf>
- Nalumaga, Ruth Ester L. (2009) *Crossing to the mainstream information challenges and possibilities for female legislators in the Ugandan parliament*. Valfrid. URI: <http://hdl.handle.net/2320/5356>
- List of Community Libraries August 2009 <http://www.ugcla.org/pdf/UgCLA%20Inst%20mems0903.doc> [hämtad 2010-05-28]

Sydafrika:

Fem bibliotek nerbrända i Mpumalanga

The Library and Information Association of South Africa (LIASA) wants to raise grave concern about libraries being targeted and burned down in protests against Non-delivery of services. The burning of the Library in Balfour, Mpumalanga on Tuesday was shocking. So far four libraries were burned down in protests in Mpumalanga Province, namely Sakhile Library in Standerton, Thandukukhanya Library in Piet Retief, Siyathuthuka Library in Belfast and Mashishing Library in former Lydenburg in 2009. The fifth one to go up in flames is Siyathemba in Balfour.

While LIASA recognises the right of communities to protest and demonstrate, we strongly condemn the senseless targeting and destruction of libraries . A Library is the heart of a community, a beacon of hope, a symbol of upliftment and empowerment in any community. As partners in education and social development, libraries play a vital role in eradicating illiteracy, inculcating a mindset of lifelong learning and instilling a culture of reading which sparks critical thinking and debate needed in any democracy. To burn down libraries is to blow out the light that could lead many communities out of the tunnel of ignorance. It is clear that the five libraries which went up in flames took with them opportunities to develop into a reading or informed community.

Rachel More
LIASA: President

15 feb 2010

Källa: <http://blogs.uct.ac.za/blog/sa-libraries-in-the-news/2010/02/15/liasa-condemns-the-burning-down-of-libraries-press-statement>